

ИНОВАТИВНИ ПОДХОДИ ПРИ РАБОТА С ИЗВЪРШИТЕЛИ НА ЛЕКИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ (ПРЕДСЪДЕБЕН ДОКЛАД)

Даниела Петкова

Българското наказателно и наказателно-изпълнително законодателство, следвайки европейските принципи за хуманно пенитенциарно третиране на извършители на леки престъпления въвежда условното осъждане и условно-предсрочното освобождаване. През последните години работата с осъдени в обществото търпи своето развитие и с въвеждането на наказание „пробация” се поставя нов акцент при работа с извършители на леки престъпления в извънпенитенциарна среда. В превод от английски език думата пробация (probation) означава проверка, изпробване. В най-общ смисъл представлява “съвкупност от мерки за контрол и въздействие без лишаване от свобода, които се налагат заедно или поотделно” (чл. 42а от Наказателен кодекс), с оглед повишаване ефективността при ресоциализирането на правонарушителите и образно може да бъде наречена “средата на пътя” до затвора или от затвора до обществото.

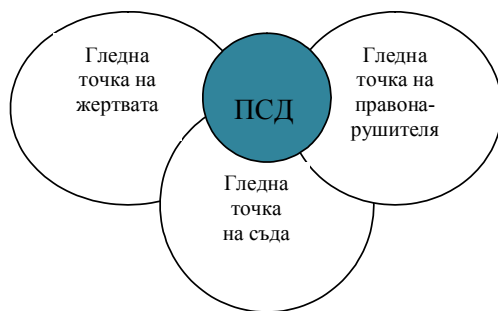
Наказанието пробация е алтернатива на задържането в местата за лишаването от свобода в няколко времеви етапа:

- В досъдебната фаза – при постановяване на присъда.
- По време на изпълнение на присъдата.
- След изтърпяване на наказание лишаване от свобода.

Досъдебната дейност на пробационните служители е в основата на последващото ефективно изпълнение на наказанието. За да може съдът да издаде присъда, съизмерима със сериозността на правонарушението, е необходимо да бъдат разгледани два основни параметъра: виновността на правонарушителя и вредите, които са причинени или е съществувал риск да бъдат причинени от правонарушението. Именно предсъдебният доклад, който се изготвя от пробационен служител е инструмента, който подпомага съда при избор на подходящо наказание и при индивидуализиране на пробационните мерки, предвид личността на правонарушителя – социален статус, здравословно състояние, криминално минало и др.

В исторически план изискването за набиране на такъв тип данни е реализирано още през 1953 г. с постановление № 3 от 14.12.1953 г., пленум на ВС, като „задължава първоинстанционните съдилища да събират необходимите доказателства за пълното разясняване на съществените обстоятелства по делото, отнасящи се до личността на обвиняемия, като събират сведения за материалното му и семейно положение, обкръжението, средата и условията, при които е живял и живее, поведението му преди и след извършване на деянието, произхода, социалното положение, съдебното минало и други сведения, които имат значение за отговорността му” (Сборник постановления и тълкователни решения на Върховния съд на Република България по наказателни дела 1953–1990 г.). Към настоящият момент законово този въпрос е уреден в Закона за изпълнение на наказанията и задържане под стража в чл. 202, ал. 2: „по искане на съда за избор на подходящо наказание или пробационни мерки Областните пробационни служби изготвят предсъдебни доклади”).

Използването на предсъдебния доклад в практиката повишава адекватността при избор на наказание, съотнесено към вида правонарушение и неговия извършител, както и за по – висока ефективност при неговото изпълнение и намаляване на риска от рецидив и вреди. Трудността при изготвянето на този инструмент произтича от неговата основната задача да обедини гледните точки „жертва – правонарушител – съд”.

Фигура 1. Задача на ПСД: обединяване на гледните точки на жертва – правонарушител съд

За да подпомогне избора на съда при взимане на най-доброто решение, предсъдебният доклад трябва задължително да съдържа:

1. Обща уводна част, в която се посочва основанийето за изготвянето, източниците на информация и видът на престъплението.

2. Анализ на правонарушението – най-важната функция на този раздел от Предсъдебния доклад е пробационният служител да помогне на съда, като направи оценка на това защо правонарушителят е извършил деянието „по този начин, при тези обстоятелства, по това време”. Анализът трябва да включва:

– Анализ на извършеното правонарушение/ия, включително оценка на виновността на правонарушителя и степента на умисъл.

– Оценка на контекста, в който е извършено правонарушението, включително информация за сродни правонарушения.

– Оценка на последствията от деянието, включително въздействието върху жертвата според показанията на жертвата или документите от съдебното преследване, или щетите, нанесени по какъвто и да е начин от правонарушението.

– Оценка на отношението на правонарушителя към жертвата и правонарушението и осъзнаване на последствията му, насочваща вниманието към евентуални данни за приемане или омаловажаване на отговорността, разкаяние или вина и изразено желание за компенсация.

– Оценка на влиянието на специални обстоятелства, напр. семейна криза, които имат пряко отношение към правонарушението.

Важен елемент от анализа на правонарушението е отчитането на степента на виновност и риска от вреди за личността и/или обществото, които са последвали или има вероятност да последват.

От правените до момента изследвания и наблюдения върху извършители на леки престъпления, могат да бъдат изведени няколко основни групи фактори, които определят по –висока степен на виновност:

– Правонарушението е извършено, докато извършителя е под гаранция за други правонарушения.

– Несъобразяване с предишни присъди.

– Правонарушението е по расови или религиозни подбуди.

– Правонарушението е мотивирано или демонстрира враждебност към жертвата поради неговата или нейната сексуална ориентация (или предполагаема сексуална ориентация).

– Правонарушението е мотивирано или демонстрира враждебност към жертвата, поради нейното увреждане (или предполагаемо увреждане).

- Предишно/ни осъждане/ия, особено когато е налице модел на повтаряне на правонарушението.
- Планиране на правонарушение.
- Намерение да се нанесат по-сериозни вреди, отколкото действително са нанесени от правонарушението.
- Правонарушители, действащи в групи или банди.
- „Професионално” престъпление.
- Извършване на правонарушението с цел финансова облага (когато това не е пряка част от самото правонарушение).
- Високо ниво на облага от правонарушението.
- Опит да се укрят или унищожат доказателства.
- Несъобразяване с предупреждения или безпокойство, изразени от други хора по отношение на поведението на правонарушителя.
- Правонарушението е мотивирано от враждебност към малцинствена група или представител или представители на такава.
- Преднамерено набеязване на уязвима жертва/жертви.
- Извършване на правонарушение под влиянието на алкохол или наркотици.
- Използване на оръжие за сплашване или нараняване на жертва.
- Преднамерено и безпричинно насилие или повреждане на собственост над необходимото за извършване на правонарушението.
- Злоупотреба с власт; Длъжностно престъпление (Обучителна стратегия за въвеждане на предсъдебен доклад, София, 2009 г.).

Фактори, определящи по-ниска степен на виновност:

- По-висока степен на провокиране от нормално очакваната.
- Психично заболяване или увреждане.
- Възрастта, когато отговорността на отделния обвиняем е повлияна от това.
- Участие и роля на правонарушителя (водач, извършител, съизвършител).
- Други обстоятелства, които „по мнението на съда имат значение за смекчаване на присъдата”, като напр. признаване за виновност, разкаяние, готовност да съдейства на властите и др.

3. Информация за правонарушителя – личностно-психологически особености на извършителя, значими минали събития, мотивация за промяна в начина на мислене и поведение, формирани престъпни модели на поведение, ресурси на личността и обкръжаващата я среда и дефицити;

4. Анализ на риска от рецидив и вреди – отразява резултатите от предишните раздели в две насоки: *възможност (вероятност)* от повторно престъпление и *въздействие (последствия)* за личността и обществото.

Двете величини на риска определят четири основни типа правонарушения:

– висока възможност/ниско въздействие – напр. извършители на кражби на ниско стойностни вещи. При този тип правонарушения вероятността за извършване на повторно престъпление (рецидив) е висока, но последствията за личността и обществото са с ниско въздействие;

– висока възможност/високо въздействие – напр. кражба с взлом. Вероятността от рецидив е на ниско ниво, но рискът от вреди за обществото е висок;

– ниска възможност/ниско въздействие – напр. за първи път отгледена възможност за извършване на кражба;

– ниска възможност/високо въздействие – напр. убийство. Вероятността от рецидив е незначителна, но въздействието е високо.

Фактори, определящи сериозна степен на вреди:

– Множество жертви.

– Особено сериозен физически или психологически ефект върху жертвата, дори и да е непредумишлено.

– Продължително насилие или многократни прояви на насилие върху една и съща жертва.

– Жертвата е особено уязвима.

– Местоположение на извършване на правонарушението (напр. на изолирано място).

– Присъствие на други хора, напр. роднини, особено деца или интимен партньор на жертвата.

– Допълнително унижаване на жертвата (напр. правене на снимки на жертвата по време на извършване на сексуално престъпление).

– При имуществените престъпления – висока стойност (включително и сантиментална) на имуществото за жертвата или значителни косвени загуби (напр. когато кражбата на оборудване причинява сериозни поражения на живота или бизнеса на жертвата).

5. Заключение на ПСД е логическият завършек и следва от останалата част от доклада. Включва експертното мнение на пробационния служител, кое би било подходящото наказание за конкретния обвиняем, както и при избор на наказание „пробация”, кои от мерките са подходящи

и какво може да предложи конкретната пробационна служба, в която ще се изпълнява наказанието. Предложението се позовава на:

– Сериозността на правонарушението според съда.

– Индивидуалните характеристики, нуждите и възможностите на правонарушителя.

– Вероятността от успешно приключване.

– Рискът за обществото и вероятността от рецидив.

От съществено значение за ефективното изпълнение на наказанието е и оценката на въпросите, свързани с различията – напр. грамотност, инвалидност, транспорт, домашни задължения. Проблемите в тези области не трябва автоматично да изключват подходяща присъда, а по-скоро трябва да се помисли върху това как да се преодолеят тези потенциални спънки.

В някои случаи, поради сериозността на правонарушението наказанието не би имало необходимото въздействие върху правонарушителя и тогава налагането на лишаване от свобода е неизбежно.

Налагането на адекватно наказание е от съществено значение за ограничаване на риска от рецидив и вреди както за личността на извършителя, така и за цялото общество. Чрез въвеждането на предсъдебния доклад се гарантира избора на работеща интервенция, цялостно планиране и ефективно управление на изпълнението на наказанието и защита на обществото.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Наказателен кодекс на РБългария.
2. Закон за изпълнение на наказанията и задържане под стража.
3. Сборник постановления и тълкователни решения на Върховния съд на Република България по наказателни дела 1953–1990 г.
4. *Минев, Т.* Основи на пенитенциарната социално-възпитателна и пробационна дейност. В. Търново, 2004.
5. Обучителна стратегия за въвеждане на предсъдебен доклад. София, 2009 г.

ИНОВАТИВНИ ПОДХОДИ ПРИ РАБОТА С ИЗВЪРШИТЕЛИ
НА ЛЕКИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ
(ПРЕДСЪДЕБЕН ДОКЛАД)

ДАНИЕЛА ПЕТКОВА

Резюме: Досъдебната дейност на пробационните служители е в основата на последващото ефективно изпълнение на наказанието. За да може съдът да издаде присъда, съизмерима със сериозността на правонарушението, е необходимо да бъдат разгледани два основни параметъра: виновността на правонарушителя и вредите, които са причинени или е съществувал риск да бъдат причинени от правонарушението. Именно досъдебният доклад, който се изготвя от пробационен служител е инструмента, който подпомага съда при избор на подходящо наказание и при индивидуализиране на пробационните мерки

Ключови понятия: пробация, досъдебна дейност, правонарушение, правонарушител.

INNOVATIVE APPROACHES IN WORKING WITH
PERPETRATORS OF MINOR CRIME
(PRE-TRIAL REPORT)

DANIELA PETKOVA

Abstract: Pre-trial activities of probation officers is fundamental to the subsequent effective execution of the sentence. To allow the court to issue a sentence commensurate with the seriousness of the offense, it is necessary to examine two main parameters: the culpability of the offender and harm caused or was a risk to be caused by the offense. It pre – trial report to be prepared by the probation officer is a tool that assists the court in selecting the appropriate punishment and individualization of probation measures.

Key words: probation, pre-trial care, offense, offender, harm, lawbreaker, pre-trial report.